
Ivan Grkeš

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek
za etnologiju i kulturnu antropologiju
ivgrkes@ffzg.hr

DOI <https://doi.org/10.32458/ei.27.9>

UDK 001.83(497.5)“19”
069.01-051Tkalčić, V.(092)
39-051Gavazzi, M.(092)

Tihana Petrović Leš

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek
za etnologiju i kulturnu antropologiju
tples@ffzg.hr

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15. lipnja 2022.
Prihvaćeno: 20. lipnja 2022.

Care mi amice nec non fratres in Christo, St. Cecilia, Ethnographique.

Prilog intelektualnoj biografiji Vladimira Tkalčića prema korespondenciji s etnologom Milovanom Gavazzijem

U članku se daje doprinos poznavanju društvenog djelovanja Vladimira Tkalčića kao intelektualca na temelju njegove korespondencije s etnologom Milovanom Gavazzijem. Korespondencija se sagledava u kontekstu intelektualne historije te se naglašava njezina važnost za proučavanje subdiscipline povijesti hrvatske etnologije. Budući da se radi o osobitom tipu korespondencije, u kojoj se prožimaju stručni i privatni karakter, rad je podijeljen u tri dijela koji prate različite aspekte analizirane korespondencije: etnografski, muzikološki te privatni.

Ključne riječi: Vladimir Tkalčić, Milovan Gavazzi, korespondencija, međuratno razdoblje, etnologija

UVOD

Profesionalna djelatnost Vladimira Tkalčića (1883. – 1971.) i njegov višestruki doprinos unutar različitih disciplina (muzeologija, povijest umjetnosti, etnologija, konzervatorstvo...) još uvijek su u nedovoljnoj mjeri istraženi.¹ Pored navedenog relativno je slabo poznato i Tkalčićevo

1 Od važnijih radova koji se u određenim aspektima dotiču profesionalne djelatnosti Vladimira Tkalčića vidi: Horvat 1955: 209-215, Gavazzi 1972: 133-137, Sunara 2012: 35-46, Sunara 2017: 21-33, Grković 2018: 110-119. Da prostora za daljnja istraživanja Tkalčićevog doprinosa različitim disciplinama ima svjedoči i program znanstvenog skupa posvećenog Vladimiru Tkalčiću koji je organiziralo Hrvatsko etnološko društvo. Za više informacija vidi: <https://hrvatskoetnoloskodrustvo.hr/tkalcicevo-muzejsko-poslanje-kao-temelj-suvremenih-muzejskih-praksi/> (pristup 2. 2. 2022).

društveno djelovanje kao intelektualca. Na temelju korespondencije s etnologom Milovanom Gavazzijem ovaj rad doprinosi poznavanju Tkalčićevog društvenog i profesionalnog djelovanja kao prilog budućim istraživanjima. Potonju korespondenciju sagledat ćemo u kontekstu intelektualne historije te ćemo ujedno istaknuti njezinu važnost za proučavanje subdiscipline povijesti hrvatske etnologije. Kao što sam naslov sugerira, riječ je o osobitom tipu korespondencije u kojoj se prožimaju stručni i privatni karakter koje je ponekad bilo izrazito teško razdvojiti. Sveukupnu korespondenciju obojice intelektualaca predstaviti ćemo kroz tri aspekta u kojima se zrcali spomenuti Gavazzijev i Tkalčićev profesionalni i privatni odnos: 1) etnografski interes, 2) muzikološki interes te 3) višegodišnje prijateljstvo.

Rad je podijeljen u tri cjeline. U prvom dijelu ukratko se dotičemo intelektualne historije te njezine primjene u kontekstu proučavanja povijesti hrvatske etnologije. Zatim ćemo se usmjeriti na spomenuta tri aspekta analizirane korespondencije. Istraživanje temeljimo na analitičko-interpretativnoj metodi: radom na arhivskoj građi iz fonda Milovan Gavazzi (korespondencija).² Za ilustraciju pojedinih tema korištene su fotografije iz Arhive Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.³ Pored navedenog konzultirana je stručna literatura vezana uz pojedine segmente povijesti etnologije u razmatranom razdoblju.

POVIJEST HRVATSKE ETNOLOGIJE I INTELEKTUALNA HISTORIJA

Intelektualna historija istraživačko je područje koje povezuje više različitih znanstvenih disciplina, primjerice: povijest, filozofiju, sociologiju, politologiju, znanost o književnosti i drugo. Predmet su njezinog interesa intelektualci i njihovo društveno djelovanje, a obuhvaća tri središnja tematska područja: historija intelektualaca, historija ideja te intelektualna historija u užem smislu (Janković 2009: 60).⁴ Zbog *pristupa odozdo* intelektualna historija može biti vrlo zanimljiva u istraživanjima vezanima uz povijest hrvatske etnologije u odnosu na klasičan biografski

2 HR-HDA-1029-7. Osobni fond Milovan Gavazzi. Gavazzijev fond čuva se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Serija korespondencija sastoji se od 11.900 pisama razmijenjenih s 1.358 domaćih i stranih korespondenata. Većina pisama uglavnom je stručnog karaktera, izuzev manjeg broja pisama razmijenjenih s bliskim prijateljima. Među potonje spada i korespondencija s Vladimirom Tkalčićem. Za više informacija o Osobnom fondu Milovana Gavazzija vidi: Stipančević 2007.

3 Fotografiska građa čuva se u Arhivu Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju te predstavlja izuzetan izvor za proučavanje kulturne povijesti. Fotografiska građa trenutno je u procesu sređivanja i opisanja, a uskoro se očekuje i rad na njezinoj digitalizaciji.

4 Tri područja predstavljaju istraživački ideal kojemu intelektualna historija teži te nije uvijek ostvariv zbog prirode izvora i teme. Historija intelektualaca obuhvaća svako znanstveno bavljenje poviješću intelektualaca. Historija ideja bavi se oblikovanjem i prenošenjem ideja među intelektualcima i širim masama, a intelektualna historija u užem smislu usmjerava se na socijalni aspekt intelektualne djelatnosti (npr. analiza društvenih krugova unutar kojih se intelektualci kreću i sl.). Prema: Janković 2013: 11-77. Za više informacija o intelektualnoj historiji, njezinoj povijesti te različitim aspektima primjene vidi: Breckman 2014: 275-293, McMahon i Moyn 2014: 3-12, Blažević 2020: 9-13, Bakšić 2020: 207-222 i dr.

i deskriptivni pristup,⁵ posebice u kontekstu proučavanja profesionalne djelatnosti hrvatskih etnologa te razvoja etnološke znanosti ako se ista promatra kao jedna velika mreža različitih dionika.⁶ Intelektualnohistorijski pristup stoga nudi više istraživačkih mogućnosti, primjerice: 1) da se profesionalna djelatnost hrvatskih etnologa sagleda u širem povijesnom i društvenom kontekstu, 2) da se ukaže na prožimanje javne i privatne sfere u njihovoj djelatnosti te da ih se smjesti u odnose moći unutar struke te 3) da se obuhvati međuodnos između središnjih ličnosti starije hrvatske etnologije i drugih dionika unutar struke. S obzirom na sadržaj arhivske građe, ali i ograničenog opsega, u ovome radu doprinos će se ponuditi uglavnom na području historije intelektualaca. Sama intelektualna historija u istraživanjima povijesti hrvatske etnologije primjenjuje se već više godina. Ovaj rad nadovezuje se na prethodna istraživanja Gavazzijeve intelektualne mreže te rasvjetljava pojedina događanja iz povijesti struke.⁷

INTELEKTUALNA MREŽA MILOVANA GAVAZZIJA I TIPOLOŠKO ODREĐENJE VLADIMIRA TKALČIĆA KAO INTELEKTUALCA

Jedno od područja kojima se bavi intelektualna historija jest proučavanje intelektualnih mreža i krugova. Oba pojma preuzeta su iz sociološke znanosti te ih ovdje promatramo u ponešto izmijenjenom smislu; pojam *mreža* tako označava širu grupu ljudi s kojima je pojedinac za života ostvario određeni kontakt, dok bi *krug* označavao manju grupu ljudi s kojima pojedinac dijeli zajedničke nazore i s kojima ostvaruje dugotrajni kontakt. Intelektualnu mrežu Milovana Gavazzija činili su brojni domaći i inozemni intelektualci različitih profesija: etnolozi/antropolozi, povjesničari, lingvisti, slavisti i drugi.⁸ Takva široka mreža pojedinaca s kojima je Gavazzi za života ostvario kontakt ne treba čuditi s obzirom na njegovu osobnu interdisciplinarnost, ali i narav tadašnje etnologije kulturnohistorijskog usmjerenja koja je bila izrazito interdisciplinarno i transdisciplinarno orijentirana.⁹ Gavazzijev uži intelektualni krug u međuratnom razdoblju

5 U novije vrijeme pažnja se počinje pridavati istraživanju društvenih mreža i transmisiji ideja i znanja unutar struke. Važno je istaknuti da se među prvima ovom problematikom u kontekstu proučavanja povijesti (kulturne) antropologije bavio James Clifford (Vidi: Clifford 1992, Rabinow 1983: 196-207). Pozornost se također počela pridavati različitim događanjima i ličnostima koji su djelovali na rubu profesije, budući da je dugo vremena u istraživanjima dominirao fokus na središnje ličnosti antropološke profesije. Za više informacija o novim pristupima u subdisciplini povijest (kulturne) antropologije vidi: Darnell i Gleach 2021.

6 U tom smislu od značajnog interesa može biti primjena Bourdieuove teorije polja. Vidi: Bourdieu 2013: 112-123, Fanuko 2008: 7-41, Grkeš 2020a: 183-207, Grkeš 2020b.

7 Za uvid u novija istraživanja na području povijesti hrvatske etnologije vidi: Petrović Leš 2018, Grkeš i Petrović Leš 2021, Grkeš 2020a, Grkeš 2020b.

8 Gavazzi se tako, primjerice, dopisivao sa švedskim etnologom Göstom Bergom, njemačkim antropolozima Arturoom i Elseom Byhan, hrvatskim kulturnim povjesničarom Vladislavom Civanovićem, rusko-američkim lingvistom Romanom Jakobsonom, hrvatskim povjesničarom umjetnosti Ljubom Karamanom, arheologom i povjesničarom Mihovilom Mandićem i drugima. Za više informacija vidi: Stipančević 2007.

9 Tadašnjom etnologijom dominirala je kulturnohistorijska paradigma koja je bila odvjetak Graebnerove škole kulturnih krugova (*Kulturkreis*), a koja je za ono vrijeme bila izrazito interdisciplinarno orijentirana koristeći se rezultatima povijesne znanosti, povijesti umjetnosti, arheologije, lingvistike, klasične filologije, geografije i dr. Za više informacija o kulturnohistorijskoj paradigmati i školi kulturnih krugova vidi: Gavazzi 1928, Andriolo 1979, Belaj 1998a i 1998b, Černelić 2007, Barnard 2011.

sačinjavali su Vladimir Tkalčić, zatim povjesničari Miho Barada i Josip Matasović te etnolog i fakultetski kolega Branimir Bratanić.¹⁰

S obzirom na to da je osnovno polazište u intelektualnohistorijskim istraživanjima intelektualac i njegovo društveno djelovanje, na ovome mjestu potrebno je Tkalčića pozicionirati kao intelektualca. Imajući u vidu širok spektar mogućih tipoloških određenja i interpretacija pojma *intelektualca*, od kojih svaki pojam valja razumjeti i u okvirima društveno-povijesnih okolnosti unutar kojih nastaje (Janković 2013: 20), izgledno je da se intelektualno djelovanje Vladimira Tkalčića u najširem smislu može poimati u okvirima gramscijevskog *organskog intelektualca*.¹¹ Iako Tkalčić naime nikada nije bio javno angažiran poput Gavazzija,¹² ipak je zahvaljujući svojoj stručnoj pozicioniranosti ponekad djelovao i izvan okvira svoje muzejske struke. Dugi niz godina djelovao je npr. kao suradnik Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika te njegovih kasnijih sljednika (Konzervatorski ured/zavod), a pronalazimo ga i angažiranog oko pojedinih građanskih društava (Društva umjetnosti, Odbora za podizanje spomenika kralju Tomislavu).¹³

Korespondencija između Tkalčića i Gavazzija vremenski obuhvaća razdoblje od 1921. do 1970. godine. Započinje pismom od 11. srpnja 1921. godine, u kojem se mladi doktor Gavazzi, tada zaposlen kao nastavnik u Muškoj učiteljskoj školi, obraća starijem kolegi kustosu u Etnografskom odjelu Hrvatskoga narodnog muzeja (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 11. 7. 1921). Posljednje pismo unutar korespondencije jest brzojav upućen 2. veljače 1970. godine. U njemu supružnici Tkalčić (Antonija i Vladimir) Gavazziju čestitaju na dobivenoj Herderovoj nagradi (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 2. 2. 1970.). Korespondencija više nije nastavljena budući da je iduće godine Tkalčić preminuo. Unutar korespondencije sačuvano je i jedno pismo koje je u Tkalčićevo ime napisala supruga Antonija (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 30. 5. 1926). Razmjena pisama najučestalija je bila u međuratnom razdoblju i to od 1921. do 1936. godine. Korespondenciju čini ukupno 37 pisama ispisanih na 49 listova. Pisma su dolazila iz različitih krajeva Europe i

-
- 10 Gavazzi je s Tkalčićem i Matasovićem intenzivno surađivao oko časopisa *Narodna starina*, a s Bratanićem i Baradom radio je na fakultetu. Za više informacija o Gavazzijevoj suradnji i kontaktu s Tkalčićem, Matasovićem i Baradom vidi: Muraj 1993: 13, Leček i Petrović Leš 2013, Leček i Petrović Leš 2018. Gavazzijev intelektualni krug s vremenom se širio (ali i sužavao). U njega su kasnije ušli srpski etnolog Milenko Filipović te slovenski etnolog Vilko Novak i drugi (vidi: Grkeš 2020a: 185, Grkeš 2020b).
 - 11 Gramscijevski *organski intelektualac* pripadnik je određene društvene grupe koja sama stvara „(...) sebi istovremeno, organski, jedan ili više slojeva intelektualaca koji joj pruža homogenost i svest o sopstvenoj funkciji ne samo na ekonomskom nego i na društvenom i političkom polju“ (Janković 2013: 26, prema Gramsci 1973: 117). U odnosu na klasične definicije intelektualaca koje naglasak stavljaju na politički angažman, Gramsci intelektualce poima u najširem smislu značenja. Protivi se i oštroj podjeli na intelektualce i neintelektualce smatrajući da „svaka ljudska djelatnost uključuje sudjelovanje intelekta“ pri čemu intelektualca određuje njegova funkcija unutar društva (Janković 2013: 27).
 - 12 Gavazzi je u međuratnom razdoblju zajedno s Bratanićem sudjelovao u radu seljačkih smotri u organizaciji Seljačke sloge (vidi: Ceribašić 2003, Leček 2005, Leček i Petrović Leš 2010). U vrijeme Banovine Hrvatske posebno se angažirao po pitanju školske reforme kojom je kulturna politika HSS-a stekla mjesto unutar obrazovnog sustava. Njome je etnologija dobila važno mjesto u sklopu obrazovnog sustava (vidi: Leček i Petrović Leš 2010).
 - 13 Tkalčić je kao suradnik Zemaljskog povjerenstva radio na fotodokumentiranju vrijedne kulturno-povijesne baštine (npr. riznice zagrebačke katedrale, zvona rekviriranih u Prvom svjetskom ratu, povijesnih i etnografskih spomenika Općine Cvetković, kapele sv. Križa u Sedlarici, kapele sv. Barbare u Karlovcu i dr.). Prema: Grković 2018: 110-119. Tkalčića također pronalazimo i na sastanku Odbora za podizanje spomenika kralju Tomislavu u Arheološkom muzeju 1940. godine, na kojemu je sudjelovao kao predstavnik Društva umjetnosti (Kolar Dimitrijević 1998: 301).

zemlje, npr. Praga, Barcelone, Beograda, Zagreba, Like, Livna i Korčule. Prva odaslane pisma bila su usko stručnog karaktera i naslovljena u formalnom stilu („Dragi gospodine doktore“), a od 1923. godine prelaze u neformalni oblik komunikacije u kojemu se prožimaju stručni i privatni karakter. Pisma su prepuna različitih srdačnih te nadahnutih pozdrava koje su si obojica međusobno upućivali (npr. „Dragi vekoviti radniče i moj suput- i supatniče!“), nerijetko pisana na latinskome jeziku („Care mi amice“, „Dilecte mi Amice“).¹⁴ Većinu sačuvanih pisama u sklopu korespondencije čine Tkalčićeva te četiri Gavazzijeva pisma. Slutimo da ih je zasigurno moralo biti i više. Zbog toga ovo istraživanje uglavnom ostaje na iznošenju Tkalčićeve perspektive promatranih događaja.

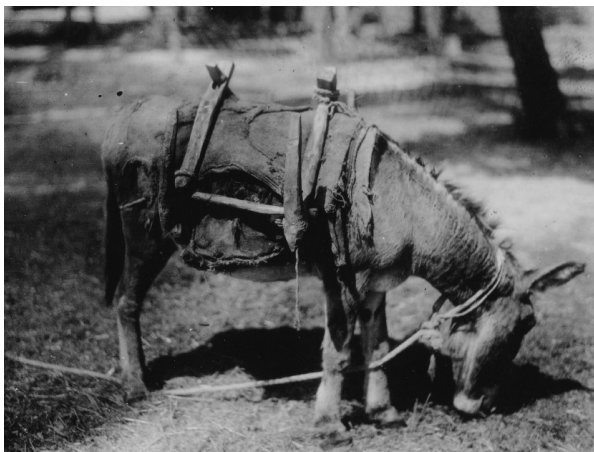
ETNOGRAFIJA U TKALČIČEVIM I GAVAZZIJEVIM PISMIMA

Etnografski aspekt Gavazzijeve i Tkalčićeve korespondencije obuhvaća širok spektar tema koje se mogu podijeliti u tri kategorije: a) rad na prikupljanju muzejske građe i opreme, b) terenska istraživanja i znanstvena djelatnost te c) odnosi unutar struke. Gavazzi se kao suradnik Etnografskog muzeja u prikupljanju građe prema korespondenciji pojavljuje već od 1921. godine. Tada se prvi put javlja Tkalčiću s jednog terenskog rada u Lici. Tkalčić, koji je već stekao dobar uvid u muzejsku građu, tada daje naputke Gavazziju za nabavku pojedinih predmeta za muzej s područja Like „(...) jer tako reći nema odanle ništa“, a posebno upućuje na nedostatak muške i ženske obuće (*opanci*), nošnje, drvenih posuda, lončarskih proizvoda te dijelova i predmeta kućnog rukotvorstva (npr. tkalački stan, *biljac*).¹⁵

Suradnja između Gavazzija i Etnografskog muzeja intenzivira se od 1923. godine, kada Gavazzi dolazi na mjesto kustosa. Tako za vrijeme svoga stipendijskog boravka u Čehoslovačkoj 1925./26. s Tkalčićem dogovara nabavku različite opreme za muzej: uređaja za snimanje zvuka (*fonograf*), fotoaparata „zgodna za džep“ veličine 6 x 9“ te kemijskih sredstava za zaštitu

14 Primjerice: „Dragi amice ter brate u neizvjesnosti“, „Care mi amice nec non fratre in Christo, St. Cecilia, Ethnographique“, „Dilecte mi amice nec non frater in pluribus“, „Dragi amice“, „Dragi amicissime“, „Dragi fratele!“, „Carissime“ i dr.

15 U navedenom pismu Tkalčića zanima postoji li razlika između muških i ženskih opanaka te da se od svake vrste uzme po jedan par. Od drvenih posuda zanimaju ga samo one tipske, kao i kod lončarskih proizvoda koji moraju biti bolji i interesantniji „jer iz Like nemamo baš nikakve lončarije“. Od nošnji ga zanimaju karakteristična muška i ženska odjeća („(...) ali dakako samo onakovo, koje je domaći, netvornički proizvod“), a posebno mu je bitno da se zabilježi njihova točna provenijencija, način izvedbe i nazivi pojedinih predmeta i njihovih dijelova. U pismu se zanimao i za izradu dobrog modela ličke kuće za muzej. Prema: HR-HDA-1029-7, kut. 93: 11. 7. 1921. U idućem pismu Tkalčić se zanimao za *biljac* (vuneni pokrivač) (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7665> [pristup 20.2.2022.]) na koji je Gavazzi naišao za vrijeme boravka na terenu. Biljac je bio neobičnih dimenzija i netipičan za tadašnje seljačke domove, što Tkalčića navodi na mišljenje da bi „[im] bio miliji onakav običnih dimenzija, jer na ‘izvanredne’ predmete polažemo manje važnosti. Nama treba u prvom redu ono, što daje najjasniji odraz svakidašnjeg, običnog pučkog života“. Međutim, unatoč tomu priznaje da bi ga volio imati u muzejskom posjedu kao svojevrsni „kuriozum“ uz uvjet da je cijena pristupačna. Osim biljca, Tkalčić se zanima i za nabavku tkalačkog stana te je Gavazziju ostavio upute o njegovoj isporuci muzeju za koju je za ono vrijeme trebala izuzetno dobra logistika zbog prijevoza željeznicom. Prema: HR-HDA-1029-7, kut. 93: 26. 7. 1921.

Slika 1. Fotografija magarca sa samarom, Rab. Autor fotografije vjerovatno je Milovan Gavazzi. Arhiva Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Slika 2. Djevojka u nošnji iz Zadvorskog. Autor fotografije je Vladimir Tkalčić. Arhiva Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

muzejskih predmeta.¹⁶ Za potrebe Muzeja obojica su koristili i zajedničku mrežu kontakata pa tako 1926. godine dogovaraju kupovinu muzičkih zapisa češkog folklorista Ludvíka Kube,¹⁷ sakupljenih za vrijeme njegova putovanja po Južnoj Srbiji (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 24. 4. 1926.). Iste godine Muzej Gavazzijevim posredstvom razmjenjuje stručnu literaturu s inozemnim etnologima (npr. finskim etnologom U. T. Sireliusom),¹⁸ a istodobno šalje Tkalčićeve radove kolegama u Čehoslovačkoj (primjerice članak *Seljačke nošnje u području Zagrebačke gore*) (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 4. 4. 1926.).

Suradnja dvaju kolega na prikupljanju etnografske građe nastavila se i nakon Gavazzijevog odlaska na Katedru za etnologiju Filozofskog fakulteta 1927. godine. Tada u fokus njihovog interesa 1931. dolazi nabavka etnografske građe s područja Bosne: npr. pribora vezanog uz čebedžijski zanat (izrada deke, jorgana), nošnji, pokrivala za glavu, predmeta od drva.¹⁹ Iduće 1932. godine obojica su dogovarala da Muzej preuzme pošiljku etnografskih predmeta iz Indije, koje je sakupio isusovac Antun Vizjak za vrijeme boravka na područja Himalaja i Bengala (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 7. 4. 1932.).²⁰ Dogovor oko nabavke etnografskih predmeta ponekad se odvijao i u suprotnome smjeru. U pismu iz 1936. Tkalčić s Gavazzijem dogovara kupnju jednog rala za Etnološki seminar (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 9. 1936.). Interes obojice za orače sprave ne treba čuditi, budući da je te godine Branimir Bratanić s kojim su obojica blisko surađivala došao na mjesto asistenta na Katedri za etnologiju.²¹

-
- 16 U nekoliko izmijenjenih pisama iz tog vremena Tkalčić Gavazzija obavještava o aktualnim potrebama muzeja. Gavazzija najprije moli da posjeti u Berlinu Univerziteti filološki institut da se informira o novim aparatima za „fonografiranje“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 4. 4. 1926.). Zatim se interesira i za nabavku jednog fotoaparata za muzej prikladnog objektiva (Zeiss, Tessar 4,5) (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 6. 10. 1926.). Po pitanju zaštite muzejske građe traži od Gavazzija da se u Berlinu informira o nabavi štrcaljke za mješavinu terpentina i petroleja: „Ona naša nesretna 'Perolin' šprica unatoč svih mogućih popravaka ništa ne vrijedi. Pitaj muzealce, kako oni molce (!) tjeraju i naročito vodi brigu za špricu, jer boljeg načina od našeg valjda ne će nigdje biti“. Prema: HR-HDA-1029-7, kut. 93: 4. 4. 1926.
 - 17 Ludvík Kuba (1863. – 1956.) češki je folklorist, slikar i melograf. U razdoblju od 1885. do 1929. proputovao je različitim slavenskim zemljama bilježeci tradicijsku glazbu. Sakupljene narodne pjesme i napjeve (5.000) objavio je u zborniku *Slovanstvo ve svých zpěvech*, a dio građe objavio je i unutar zasebnih studija (npr. *Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji*). Vidi: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10763> (pristup 10.2.2022.)
 - 18 Uuno Taavi Sirelius (1872. – 1929.), finski je etnograf i prvi profesor etnologije na Sveučilištu u Helsinkiju. https://fi.wikipedia.org/wiki/U._T._Sirelius (pristup 10.2.2022.). Kao zamjenu za muzejske publikacije (*Zbirku jugoslavenskih ornamenata*) Sirelius je obećao poslati svoj rad o finskim čilimima (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 4. 4. 1926.).
 - 19 Gavazzi se u to vrijeme nalazi na terenskom radu u Livnu. Tkalčića je zanimalo da se uz dokumentiranje zanata pribavi i alat „da bude vidljiva i obradba materijala i produkata u svim fazama“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 15. 7. 1931.). Tom prilikom Gavazzija je zamolio da ujedno navedeni čebedžijski postupak te striženje vune snimi filmskom kamerom (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 15. 7. 1931.). Tkalčić ga također upućuje da nabavi „uza to i jedno čebe s kukuljicom za oko 300 din“. Pored toga ga zanima nabava pojedinih dijelova nošnje: *biljaču, modru, sadak, crvenu kapu, šadare, bošču*, ali i napravu za sukanje opute i za tkanje pojaseva (*Bretten-Weberai*). Moli ga, ako svrati na Kupres, da obrati pažnju na poculice „koje su slične onima u Imotskom i Orubici“. Prema: HR-HDA-1029-7, kut. 93: 22. 7. 1931.
 - 20 Gavazzija je isusovac o. Tomo Marković zamolio da Muzej primi pošiljku od 13 sanduka katoličkih misionara iz Indije, a koje šalje Antun Vizjak koji je radio u Dardžilingu na Himalaji i Bengalu (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 7. 4. 1932.). Za više informacija o o. Tomi Markoviću vidi: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39036> (pristup 10.2.2022.).
 - 21 Branimir Bratanić zaposlen je kao prvi asistent na Katedri za etnologiju 1936. godine (Petrović Leš, <https://etno.ffzg.unizg.hr/odsjek/povijest-odsjeaka/> [pristup 10.2.2022.]). Godine 1947. obranio je disertaciju *Orače sprave u Hrvata*. Vidi: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2718> (pristup 10.2.2022.).

Pored sakupljačkog angažmana, korespondencija između Gavazzija i Tkalčića svjedoči i o njihovoj djelatnosti na znanstvenom polju, primjerice objavi različitih priloga u časopisima *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, *Narodnoj starini* te pripremi *Zbirke jugoslavenskih ornamenata*.²² Tom prilikom već 1925. godine Tkalčić s Gavazzijem dijeli svoja razmišljanja o potrebi pokretanja novog etnografskog časopisa na takav način da se *Narodna starina* „riješi prevelikog historijskog materiala“ ili da se „osnuje poseban časopis u okviru Akademije ili etnološke katedre na Fakultetu“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 3. 8. 1925.). Uz rad na časopisu i sakupljačku djelatnost, korespondencija s Gavazzijem pruža uvid i u druge Tkalčićeve angažmane, poput rada na međunarodnim izložbama (Pariz 1925., Philadelphia 1926., Barcelona 1929.)²³, ali i uređenja Banskih dvora 1926. godine na kojemu je radio zajedno sa slikarom Maksimilijanom Vankom (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 4. 4. 1926.).²⁴

Za subdisciplinu povijest hrvatske etnologije od posebnog su značaja pisma u kojima Gavazzi i Tkalčić progovaraju o odnosima moći i događanjima unutar struke u međuraću. Ona zrcale nepovoljnu poziciju intelektualaca toga vremena koji su neprestano morali balansirati između različitih političkih struja. Angažirani proturežimski intelektualci često bi bili prisilno umirovljeni ili premješteni po kazni u zabitne dijelove države, dok bi oni prorežimski nedugo po promjeni političke klime ubrzo bili smijenjeni.²⁵ Jedna takva situacija ubrzo se dogodila 1925. godine, nakon što je HSS ušao u zajedničku vladu s Radikalima te stekao kontrolu nad ministarstvom prosvjete pod čiju su ingerenciju potpadale i kulturne ustanove.²⁶ Tada započinju politička kadrovanja čiji je cilj bio da na ključne položaje unutar kulturnih i znanstveno-obrazovnih ustanova „zasjednu“ politički podobni intelektualci. Tkalčić se tu kao muzealac i kulturni djelat-

22 Tkalčić je pokrenuo izdanje *Zbirka jugoslavenskih ornamenata* (1925. – 1934.). Zbirka se sastojala od šest mapa, s četiri lista popunjena reprodukcijama „u bojama različitih narodnih ornamentiranih rukotvorina, savjesno popraćeni podacima“ (Gavazzi 1972: 135). Priprema izdavanja *Zbirke jugoslavenskih ornamenata* nije prolazila bez političkih napetosti. U pismu iz 1926. godine Tkalčić izvještava Gavazzija o privremenom zastoju u radu publikacije, što zbog njegovih osobnih nesuglasica s Bergerom, a što zbog političkih razloga: „Z. J. O.’ spava s razloga, što direktor hoće drugačije nego ja a i stoga, što se gospoda ‘odozgo’ nekako čudno drže prema toj ediciji (kako sam izvješten od ‘Naklade’); bit će valjda da im smeta ‘jugoslavenskih!’ ili bi htio netko nešto ušičariti“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 3. 1926.). Tkalčić je zajedno s Gavazzijem sudjelovao i u radu časopisa *Narodna starina*, koji je osnovao Josip Matasović 1923. godine, a koji je izlazio u okviru muzeja i bio „neka vrsta službenog glasila muzeja“ (Gavazzi 1972: 135). Više informacija o Matasoviću i njegovom istraživačkom pristupu može se pronaći u zborniku *Josip Matasović i paradigma kulturne povijesti* (ur. Suzana Leček).

23 Brojne međunarodne izložbe na kojima je sudjelovao iziskivale su od Tkalčića poveći angažman, zbog čega se često znao požaliti u pismima: „Kraj svega toga divnoga i umnoga posla još uvijek se javlja sablastna, povampirena pariška izložba a k njoj se pomalo naglim koracima pridružuje avet Filadelfijskih i dakle opet izvještaji, programi, mijenja, i neminovne sjednice“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 24. 12. 1925.); „Osim toga gnjave nas s obračunima a povrh svega još i izložba u Filadelfiji! Situacija službena strašno neugodna, pa da nemam dosta flegme, odoše ja k vragu“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 19. 1. 1926.).

24 Za više informacija o umjetničkom radu Maksimilijana Vanke vidi: *Maksimilijan Vanka: retrospektivna izložba*, Galerija Klovičevi dvori, 2002.

25 Država je na raspolaganju imala različite „instrumente“ za uspostavljanje kontrole nad intelektualcima. Pod kontrolom ministarstva obrazovanja bila su mjesta oko kojih su gravitirali ondašnji intelektualci, poput obrazovanja (škole, fakulteti, knjižnice...), kulture i umjetnosti (muzeji, galerije...). Država je stoga mogla slobodno po volji razmješati službenike diljem države. Povjesničar Josip Matasović tako je po kazni bio premješten u Skopje, a etnolog Milenko Filipović, zbog sumnji da je simpatizer Komunističke partije, također na isto mjesto. Vidi: Leček i Petrović Leš 2011: 164, Grkeš 2020: 32.

26 Za političku povijest toga vremena vidi primjerice: Banac 1988., Matković 1998., Matković 1999., Goldstein 2008., Šute 2019. i dr.

nik koji nije bio isuviše politički angažiran našao u nepovoljnom položaju. U pismu iz 1926. godine progovara o svojoj nepovoljnoj situaciji unutar struke; izvještava o glasinama o njegovoj i Bergerovoj smjeni s čela Etnografskog muzeja, na čije je mjesto trebao doći povjesničar umjetnosti Antun Jiroušek²⁷, dok je njemu samome prema tim glasinama bila namijenjena funkcija u muzeju u Sarajevu:

„Glede tvoje plaće mi nitko ništa reći nezna. A držim da je bolje quieta non movere pa da se Vlasti ne dosjete. Otkad je Šenoa²⁸ 'smenjen' nemam nikoga intimnijega kod Ministarstva, pa se ne usudim posezati pitanje, koje bi moglo baš zato što dolazi od mene biti zlo riješeno. Jer moraš znati, da se 'priča', kako treba direktora a naročito mene 'maknuti' da učinim mjesto znamenitom Jiroušku pa da odem na muzej u Sarajevo. Tako se javno govori, ali dosad još nemam ništa crno na bijelom. Naravno da poduzimamo kontrakciju, no ne znamo kako će sve to u ovo burno vrijeme da svrši“ (HR-HDA-1029-6, kut. 93: 5. 2. 1926.).

Ta neizvjesnost uvelike je utjecala na Tkalčićev rad, o čemu se često znao požaliti Gavazziju u pismima.²⁹ Svoju situaciju često uspoređuje s onom u kojoj se našao njegov vjenčani kum – povjesničar, konzervator i muzeolog Gjuro Szabo, koji je dolaskom nove vlasti umirovljen s pozicije ravnatelja Muzeja za umjetnost i umjetni obrt, a njegovo mjesto dodijeljeno Antunu Jiroušku (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 6. 4. 1926.). Tkalčićev nepovoljan položaj unutar struke počeo se popravljati već sredinom te godine, nakon što je politička kriza završila. Međutim, nepovoljne okolnosti za Etnografski muzej tada nisu prestale. Nakon što je Gavazzi predložen na mjesto profesora na Katedri za etnologiju, pred Tkalčićem i Bergerom pojavila se zadaća pronalaženja adekvatne zamjene za Gavazzija, koja bi bila profesionalno i politički prihvatljiva Muzeju, da unutar njega, kao ustanove koja je u to vrijeme bila izuzetno važna za nacionalni identitet, ne bi došli „kojekavi Jiroučci“:

„Međutim predimo na drugu stvar. Ti si predložen prema izboru fakulteta za profesora na univerzi. To je svakako lijepo i ja Ti zbilja od srca čestitam ali ujedno žalim, da odlaziš od muzeja. Prama tomu treba da Ti u najskorije vrijeme nađemo zamjenika. Nedavno je bio direktor kod ministra³⁰ pa je među inim pala riječ i o Tebi pa on (t.j. ministar) kaže, da Ti ne ćeš više biti na muzeju i ako imamo predlog za nasljednika neka ga iznesemo. Tako je pao izbor na dra Deželića i mi ćemo ga za koji dan predložiti i tako iskoristiti konstelaciju da nam ne bi možda koga nepoćudnoga narinuli. Što Ti o tom svemu misliš i da li je predlog

27 Antun Jiroušek (1873. – 1948.) hrvatski je povjesničar umjetnosti. Od 1925. godine djeluje na poziciji ravnatelja Muzeja za umjetnost i obrt. Vidi: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29183> (pristup 10.2.2022.). Prema pojedinačnim podacima čini se da je Jiroušek kao intelektualac gravitirao HSS-u. Pisao je tako za: *Obzor, Vijenac, Seljačku prosvjetu, Katolički list* (Muraj 2001: 41, Leček 1995). Bavio se i kartografijom, tako je među ostalim izradio zemljopisne karte za knjigu Stjepana Radića *Moderna kolonizacija i Slaveni* (1904.). Prema: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8673> (pristup 10.4.2022.).

28 Vjerojatno se misli na Branka Šenou, hrvatskog povjesničara umjetnosti, slikara i grafičara, sina Augusta Šenoe. Godine 1921. bio je postavljen za ravnatelja Akademije likovnih umjetnosti. Za više informacija vidi: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59444> (pristup 10.2.2022.).

29 „Moj položaj još je uvijek labilan i nejasan hvala partizanskim gestama seljačkih mirotvoraca. Međutim, što ću o tom pisati? Ako budem „smenjen“, ne ću propasti, pa ako se i potonje dogodi, šta je to prema diki nebeskoj i prema visini političkih ideala naših dalekovidnih političara svih stranaka, frakcija i farba?? – Za sad smo još ovdje.“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 3. 1926.).

30 U to je vrijeme Stjepan Radić obnašao funkciju ministra prosvjete (17. 11. 1925. – 15. 4. 1926.). U sljedećim istraživanjima trebat će se dotaknuti problematike Gavazzijeva dolaska na Katedru za etnologiju i njegova odnosa s HSS-om.

za univerz. profesora učinjen Tvojom privolom i znanjem? Ljudi kažu da jest, a mi moramo kovati željezo dok je vruće, jer će se inače kojekakvi Jiroučci ugarati što ne smijemo nikako dopustiti, dok nam je na ramenu glava t. j. dok smo još „na položaju“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 3. 1926.).

Posebnu kategoriju u pismima čine osvrti na pojedine osobe i zbivanja unutar struke. Tkalčić u pismima nerijetko spominje ravnatelja Etnografskog muzeja, Salamona Bergera. Za vrijeme boravka u Pragu 1926. godine Gavazziju prenosi pozdrave ravnatelja i muzejskog osoblja te ga izvještava o Bergerovom zdravstvenom stanju koje se postupno počelo pogoršavati.³¹ Zbog oprečnih stavova između njega i Bergera oko organizacije i upravljanja muzejom često se u pismima znao požaliti da je „teško carstvu gdje su dvije glave“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 4. 4. 1926.).³²

Nakon prelaska u Muzej za umjetnost i obrt 1934. godine, gdje je došao na mjesto ravnatelja, Tkalčić je nastavio pratiti zbivanja u Etnografskom muzeju.³³ U vrijeme poznatog sukoba između Gavazzija i Ive Franića staje na prijateljevu stranu te mu pruža informacije potrebne za pisanje novinskih članaka protiv Franića. Zajedno tako komentiraju sudski proces koji je Franić pokrenuo protiv novinara zagrebačkog lista *Večer*.³⁴ O tijeku procesa obavještavao ga je sam Gavazzi, budući da se u to vrijeme zbog narušenog zdravlja odmarao na Korčuli. U sudskom

31 HR-HDA-1029-7, kut. 93, 4. 4. 1926., 26. 9. 1926., 2. 10. 1926. Berger je zbog bolesti često odlagao muzejske poslove i odlazak na različita društvena događanja. U jednom pismu iz 1926. Tkalčić se referira na Bergerovo zdravstveno stanje: „Berger poboljeva i biva sve stariji, premda mu momentano nije zlo, nego po starom. Lijepo te pozdravlja kao i sav ostali muzej, kojemu članovi također poboljavaju od vremena do vremena, i gđu Baldauf pače morali u kužnu bolnicu zbog jakog 'Rothlaufa' pa je zatražila dugi dopust. Što ćemo, sirota, a nama nezgoda.“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 1. 9. 1926.).

32 Bergerov način upravljanja Muzejom bio je više u službi njegovih poslovnih interesa naspram Tkalčićevog zalaganja za stavljanje muzeologije u prvi plan. Za pregled muzejske djelatnosti toga vremena vidi: Gjetvaj 1989., Bušić 2009: 281-300.

33 Gavazziju 1936. potvrđuje da prati tijek sudskog procesa s Franićem, o čemu je čitao u *Novostima*: „Što se tiče procesa, čitao sam samo 'Novosti', koje su izvještaj infamno servirale i garnirale. Međutim šta to harni, kad je istina drugačija? Ono što je važno i meritorno, to je uglavljeno, a sve drugo je posve sporedno“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 9. 1936.).

34 Franić 10. 3. 1935. dolazi na čelo Etnografskog muzeja nakon što je s te pozicije smijenjen etnomuzikolog Božidar Širola s kojim je Gavazzi kao kustos često surađivao. Franić je radio u Glavnom ravnateljstvu državnih željeznica, a do mjesta ravnatelja došao je političkim putem. Vlada jugoslavenskog premijera Bogoljuba Jevtića izašla mu je u susret, poništivši prijašnju zakonsku odredbu prema kojoj je svaki muzejski službenik morao imati odrađen stručni ispit i tri godine staža da bi bio ravnatelj (Pletenac 2000: 27). Time je vlada omogućila politička kadrovanja i u muzejskim ustanovama. Bio je pristaša i član Jugoslavenske radikalne zajednice. U Arhivu Jugoslavije sačuvano je i jedno pismo koje je Franić uputio premijeru Milanu Stojadinoviću u kojem daje svoje savjete vezane uz rješavanje hrvatskog pitanja i poboljšanje položaja JRZ-a unutar hrvatskoga političkog života. Vidi: Karaula 2009: 227-235. Franićevim dolaskom časopis *Narodna starina* prestao je biti glasnikom Muzeja, a umjesto njega Franić je pokrenuo *Vjesnik etnografskog muzeja u Zagrebu za etnografiju, etnologiju, antropologiju i prethistoriju*. Osjetivši se prozvanim u članku u beogradskoj *Pravdi* u kojemu se hvali Franićeva uprava nad muzejom, Gavazzi je na napad uzvratio člankom u *Obzoru*. Ubrzo je došlo do novinske polemike koja je rezultirala sudskim sporom. Iz pisama je razvidno da je i Tkalčić trebao biti pozvan za svjedoka, ali se od toga ubrzo odustalo („Od Tvoga je svjedočenja dr. Bratić odustao – bilo je pored naših u stvari plagijata doista preko potrebe“) (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 7. 6. 1936.).

procesu dokazano je da je Franić plagirao više radova,³⁵ međutim postupak je u konačnici bio poništen zbog proceduralnih formalnosti te se čini da je, kako to tvrdi Gavazzi, sudbeno vijeće politički bilo naklonjeno tuženiku:

„Plagijat je međutim pred samim sudom definitivno i neizbrisivo dokazan, a sud se još osim toga uvjerio i o tome, da u F. radu ima dosta nedostataka i Prilično (!) značajne konstatacije. Lopovština je ipak bila, što je senat odbio dokaz istine za F. nesposobnost u muzeju i svjedoke za to – a ipak je, manje više neorijentiran u toj stvar, počeo već kod zadnje rasprave ispitivanjem svjedoka baš o tome – pa su na pr. Kus i Klemenc dali poraznih izjava (valjda si i to čitao). – Sada međutim, kad je tako ispalo, treba da se u javnosti iznese – kad to sud nije htio da čuje! – što i kako radi F. u muzeju. Pero sam već nabrusio i pišem!!“ (HR-H-DA-1029-7, kut. 93: 7. 9. 1936.).

U daljnjem dopisivanju vezanom uz sukob Gavazzi se javlja Tkalčić tražeći dodatne informacije i njegovo mišljenje oko atribucija pojedinih slika koje Franić navodi u knjizi *Reorganizovani Etnografski muzej*, a u kojoj je predstavio svoje intervencije u muzejskom postavu.³⁶ Sumnjajući u ispravnost Franićeve atribucije slika Tkalčiću se obraća sa sljedećim upitom:

„F. u svom divnom spisu 'Reorganizovani Etn. m.' etc. kaže i ovo o onim slikama, povješani-ma ponad ulaza u središnju prostoriju ('oktogonal' recimo 'vjera i narodni običaji'): 'Obložena je (t. j. stijena) brojnim originalnim slikama na drvetu, platnu, limu u raznim stilovima, od gotike, preko renesanse, do baroka i XIX. vijeka. (!)' Sad ja Tebe kao prvoga i najboljega poznavaća baš tih muzejskih slika pitam: ima li tu doista što od gotike? pa i od renesanse? I da li je dopušteno da jedan kvalificirani čovjek za povijest umjetnosti onako lijepo kaže naprosto 'od gotike, preko renesanse i t. d.' (barok i dalje je tu, toliko se mogu sjećati)?? Molim Te dakle za 'autoritativnu uputu' može biti i na karti, koju bih, ako ispane onako, kako mogu slutiti, da će izgledati Tvoj odgovor, upotrebio (dabome bez navodjenja Tvoga imena, osim ako Ti to izričito dopuštaš ili želiš) u svom članku“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 7. 9. 1936.).

U prilično opširnom odgovoru Tkalčić je svaku spomenutu sliku po osobnom sjećanju analizirao te dao stručno mišljenje utvrđujući da se radi o krivim atribucijama koje proizlaze iz

35 Franića su posebno napadali novinari zagrebačkog lista *Večer*. Zbog dvaju članaka Franić ih je dao na sud optuživši ih za klevetu, a tvrdeći da iza njih stoje Gavazzi, Tkalčić i novinar Stjepan Širola (Stipančević 2016: 181). Naime, 1936. godine popratili su njegovo predavanje koje navodno prepisao iz knjige etnologa Edmunda Schneeweisa: *Grundriss des Volksglaubens und Volksbrauchs der Serbokroaten*. O tome je u *Hrvatskoj straži* pisao i Gavazzi u članku u kojem je dokazivao Franićev plagijat (Pletenac 2000: 11). Prema T. Pletencu suđenje nije završeno i vjerojatno je „bila isprovocirana zastara procesa“ (Ibid: 11). Zahvaljujući parnici u javnost su izašle sve afere nastale za Franićeva upravljanja muzejom. Optužba da je muzej pretvorio u „vinotočje“ tako se pokazala točnom. Dokazano je da je vratar u podrumu muzeja, prema Franićevom placetu, pohranio bačve vina koje je prodavao zainteresiranim strankama (Stipančević 2016: 181).

36 Vidi: Franić 1936.

pogrešne metodologije.³⁷ U nastavku Gavazzija savjetuje da još jednom pogleda popis slika te da ih zabilježi kako bi spriječio Franićeve naknadne pokušaje da zametne pogreške:

„Naravno, da bi dobro bilo, da za svaku sigurnost još jednom točno pregledaš i popišeš sve one slike koje su na onom zidu, jer nije isključeno da F. nakon Tvoga članka profustimaš naknadno koju gotsku ili renesansnu sliku. To bi bilo ujedno dobro za smirenje Tvoje i moje naučnjačke savjesti. – Toliko o tome, a sada predimo na druge stvari“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 9. 1936.).

Daljnijih informacija o tijeku sukoba između Gavazzija i Franića u korespondenciji više ne prolazimo. Možemo pretpostaviti da se Tkalčićev neformalni angažman u ovome sukobu nastavio budući da se novinska polemika dvaju neprijatelja nastavila i u sljedećem razdoblju. Sukob je službeno završen tek 1939. godine Franićevom smjenom nakon koje je Gavazzi postavljen za vršitelja dužnosti ravnatelja muzeja.

MUZIKOLOGIJA

Muzikologija je bila drugo važno područje koje je uvelike spajalo Gavazzija i Tkalčića kao intelektualce. Zbog toga ni ne čudi pozdravna fraza na početku Tkalčićevog pisma, ovdje upotrijebljena u naslovu rada, u kojem se zavisu Svetu Ceciliju, zaštitnicu glazbe, pjesnika i slijepih. Interes za glazbu i glazbovanje obojice intelektualaca potjecao je iz obiteljskog okruženja. Tkalčićev otac Zvonimir bio je pijanist, a u njegovom salonu okupljali su se viđeni zagrebački glazbenici.³⁸ Tkalčićeva braća također su se bavila glazbom: brat Juro (1887. – 1957.) bio je violončelist i skladatelj, dok je Ivo (1875. – 1937.), kao i otac, bio pijanist.³⁹ U Gavazzijevoj obitelji rođaci s maj-

37 Tkalčić smatra da slika iz razdoblja gotike koje spominje Franić nema u postavu te ističe neke njegove ranije pogreške (npr. kada je u svome radu o zagrebačkoj katedrali u listu Društva Zagrebčana barokni crkveni namještaj netočno označio kao renesansni). Riječ je, naime, o Franićevoj neuspjeljoj doktorskoj disertaciji koju je odbio povjesničar Ferdo Šišić kao potencijalni član ispitne komisije (Stipančević 2016: 180). Isto tako tvrdi da u postavu nema niti renesansnih slika, izuzev oltarne slike iz kapelice u Bencetićima iz 17. stoljeća koja je prema njegovom mišljenju proizvod pučke renesansne umjetnosti, nipošto one visoke umjetnosti. Nadalje tvrdi i da je moguće da je Franić pogrešno okarakterizirao neke pravoslavne ikone iz postava, koje spadaju pod istočnoeuropsku i bizantsku umjetnost, kao renesansne ili barokne – što bi bilo pogrešno svrstavanje „u terminološki kalup povijesti umjetnosti Zapada“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 9. 1936.). U jednom od kasnijih pisama njegova se kritika Franića zaoštava pa Gavazziju piše sljedeće: „Žalim Tebe, sebe i sve druge, da se moramo baviti s tom životinjom ili bolje reći s tom gamadi! No stjenice i slični rod zadaju ljudima uvijek dosta posla“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 15. 9. 1936.).

38 Prema navodima Tkalčićeva nećaka, Vladimira Tkalčića, viđeni zagrebački glazbenici okupljali su se u salonu obitelji Tkalčić. Vidi: <https://www.flickr.com/photos/morton1905/11783502524> (pristup 10.2.2022.).

39 Gavazzi 1972: 136. Vladimir Tkalčić je bio nećak povjesničara grada Zagreba, Ivana Krstitelja Tkalčića. Vladimirov brat Juro (1877. – 1957.) bio je poznati skladatelj i violončelist. Školovao se u Zagrebu, Beču i Parizu. Bio je prvi hrvatski violončelist europskog ugleda i značaja. Boravio je u inozemstvu od 1895. do 1914., gdje je studirao te svirao u različitim glazbenim sastavima s bratom pijanistom Ivom. Od 1914. do 1927. radi kao komorni glazbenik i profesor na Konzervatoriju i Muzičkoj akademiji, a od 1927. do 1941. radi kao glazbenik i nastavnik u Beogradu, Dubrovniku te Zagrebu. Prema: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61531> (pristup 10.2.2022.). Ivo Tkalčić (1875. – 1937.) bio je poznati pijanist. Školovao se na konzervatoriju u Pragu i Beču. S guslačem Schendler-Petersenom braća su oformili komorni trio i organizirali turneje po Danskoj, Švedskoj, Norveškoj i Njemačkoj. Na poziv prijatelja Antuna Gustava Matoša Ivo odlazi u Pariz, gdje boravi dugi niz godina. Nastupali su i po Austro-Ugarskoj Monarhiji. Prema: <https://www.flickr.com/photos/morton1905/11783502524> (pristup 10.2.2022.). Sestra Draga bila je ljubav Antuna Gustava Matoša. Brat Milan bio je ljekarnik (Grković 2018:110).

čine strane (Hennebergovi) bavili su se glazbom, a sam Gavazzi bio je izuzetno dobro glazbeno obrazovan. Svirao je flautu, trombon i timpan u Glazbenom zavodu te je muzicirao s prijateljima braćom Dragutinom i Maksimilijanom Mandlom (Županović 1977: 100).⁴⁰ Glazba, a sada već i muzikologija, u međuraću su uvelike povezivale dvojicu intelektualaca. Gavazzi je 1919. godine obranio doktorat na temu iz etnomuzikologije: *Ritmika hrvatskih narodnih pjesama*. Tkalčić je 1920. godine bio pokretač Odsjeka za pučku muziku Etnografskog muzeja, čijim je voditeljem postao Božidar Širola (Gavazzi 1972: 134).⁴¹ Jedan od suradnika Odsjeka, odmah po dolasku u Muzej, postao je i Gavazzi.⁴²

Još je zanimljivije da su obojica bili suradnici časopisa za sakralnu glazbu *Sveta Cecilija*, u kojoj su objavljivali priloge vezane uz muzikološke teme.⁴³ Primjerice, iste 1922. godine svoje priloge ondje su objavili: Milovan Gavazzi, braća Vladimir i Juro Tkalčić, Ludvík Kuba, Božidar Širola,⁴⁴ a veći dio njih bili su suradnici Odsjeka za pučku muziku. Iz te godine posebno je uočljiv Tkalčićev prilog „Spasavajmo naše narodno muzičko blago“. U tom tekstu, pisanom u maniri spasiteljske etnologije,⁴⁵ Tkalčić teorijski i praktično pristupa problematici prikupljanja muzikološke građe koju smatra jednakovrijednom ostaloj etnografskoj građi poput „umotvorina“ i „rukotvorina“:

„Muzika našega puka i sve, što je s njom u svezi, poput sve ostale etnografske gradje njegove, bile to umotvorine ili rukotvorine, gubi se iz dana u dan. Stara Fraza ‘kucnuo je zadnji čas, da se spasi, što se još spasiti dađe’, - ako i zvuči već doista banalno, - ovdje je kao nigdje na svom mjestu. Premnogi su, većinom opravdani razlozi, koji sile našega seljaka, da napušta svoj stari način života, svoju nošnju, tehniku gradnje kuće, i ostale stare tehničke vještine,

40 Školske godine 1909./1910. i 1910./1911. učio je svirati flautu u školi Narodnoga zemaljskog glazbenog zavoda u Zagrebu, a potom je učio svirati trombon i timpan (Županović 1977: 100). Dragutin Mandl (1892. – 1959.) bio je hrvatski inženjer i konstruktor tramvaja. Zaposlio se u Zagrebačkom električnom tramvaju, gdje je radio na poslovima izgradnje tramvaja. Prema: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38581> (pristup 15.2.2022.).

41 Odsjek je djelovao unutar Muzeja sa Širolom kao kustosom i upraviteljem, a kasnije i Gavazzijem. Odsjek je osnovan 1921. godine naredbom Povjereništva za prosvjetu i vjeru. Osnovna zadaća Odsjeka bila je prikupljanje jugoslavenske glazbe prema metodama moderne muzikologije, te kritičko izdanje prikupljene građe (Tkalčić 1922: 10). U sklopu Odsjeka djelovala je stručna knjižnica, fonografska radionica, fonografski arhiv te zbirka pučkih instrumenata i građe vezane uz pučku muziku (Tkalčić 1922: 11). Odsjek se vrlo brzo povezao s bečkim Phonograph-Archiv der Wissenschaften otkuda dobiva fonografski aparat za tonska snimanja, budući da je zapisivanje putem gramofonskih ploča još uvijek u to vrijeme bilo skupo (Gavazzi 1972: 134). U Hrvatskom državnom arhivu u fondu Etnografskog muzeja čuva se dokumentacija koja svjedoči o intenzivnom radu članova Odsjeka u nabavi opreme za snimanje te organizacijskoj pripremi terenskih istraživanja (HR-HDA-512-Etnografski muzej, opći spisi).

42 U korespondenciji s Tkalčićem sačuvano je jedno pismo koje je Širola odaslao Gavazziju (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 14. 5. 1926.). U njemu se Širola konzultira s Gavazzijem vezano uz opise pojedinih fonografskih snimki koje muzej posjeduje, a koje je Gavazzi uređivao.

43 Gavazzijevi radovi bili su vezani uz istraživanje zbornika *Cithara octochorda* iz 18. stoljeća, napisanog na kajkavskom i latinskom jeziku: „Prilog narodnim melodijama u ‘Cithari octochordi’“ (1919.), „Narodni elementi u ‘Cithari octochordi’“ (1920.), „Iz povijesti pjesme ‘Narodi se kralj nebeski’“ (1922.) te rad „Muzika starohrvatskih crkvenih prikazanja“ (1924.) (Prema Županović 1977: 99). Za Gavazzijev etnomuzikološki rad vidi: Bezić 1996: 53-68.

44 Milovan Gavazzi: „Prikaz glazbe u Bosni u ‘Neue Musik-Zeitung’“ (138-168), „Iz povijesti pjesme ‘Narodi se kralj nebeski’“, Božidar Širola: „Ludvika Kube ‘Nešto o istarsko-dalmat. pučkoj popijevci’“, „Najtecanje pjevačkih društava u Pragu“, „Glazba i glazbenici kod Hrvata, Srba i Slovenaca“; Juro Tkalčić: „† Camille Saint-Saëns“; Vladimir Tkalčić „Spasavajmo naše narodno muzičko blago“.

45 Za više informacija o spasiteljskoj etnologiji vidi: Potkonjak 2004: 111-139.

stare oblike svoga alata i poljskoga orudja itd. No nažalost, premda opravdanoga razloga nema, on napušta i svoje napjeve, podliježući i u tome utjecaju vanjskih kulturnih elemenata, koji mu donose nove životne oblike“ (Tkalčić 1922: 11).

Tkalčić u navedenom tekstu ujedno ističe i važnost prikupljanja etnomuzikološke građe te daje upute za opisivanje i prikupljanje takve građe, koju posebno argumentira sljedećim činjenicama: 1) da se ona sačuva („fiksira“) i konzervira kao dokument koji pruža uvid u psihu naroda, ali i „upoznavanje čovjeka u opće“;⁴⁶ 2) da se tako sačuvana muzikološka građa revitalizira (posebno na području gdje je više nema) i učini široko dostupnom, napose glazbenicima i kompozitorima „da iz njih crpe pobude za svoje umjetničko stvaranje“ s ciljem izgradnje „naše sopstvene duševne kulture, da bude što čišća od tuđjih natruha“ (Tkalčić 1922: 11).

VIŠEGODIŠNJE PRIJATELJSTVO

Korespondencija Tkalčić-Gavazzi pruža neposredan uvid i u privatni odnos obojice intelektualaca koji je teško odvojiti od njihova društvenog i profesionalnog angažmana. Prijateljstvo Tkalčića i Gavazzija tako započinje 1923. godine, nakon što se Gavazzi zaposlio kao kustos u Muzeju. Pisma odaslana u sljedećem razdoblju pisana su u prijateljskom duhu, znatno su intimnijeg karaktera i manje službena u odnosu na ranija pisma. Za razumijevanje sadržaja pojedinih pisama potrebno je poznavati kontekst razgovora i pojedinosti iz života obojice intelektualaca, budući da se komunikacija ponekad odvija i u njima samo znanim terminima; pod pojmom *gynecej* tako se vrlo vjerojatno u pismima referiraju na vlastite supruge (Antoniju Tkalčić i Boženu Gavazzi), ali i na kolegice u muzeju (Tereza Paulić, Jela Novak, Zdenka Sertić...)⁴⁷.

Privatni aspekt korespondencije zahvaća mnoštvo tema kojih su se obojica rado doticali: hedonizma, zdravlja i bolesti, ljubavi prema suprugama i drugo. Pisma pružaju uvid u do sada slabo istraženo razdoblje Gavazzijeva boravka na stipendiji u Pragu. Tom prilikom do izražaja dolazi Tkalčićeva briga za prijatelja kojemu je, kao upravitelj muzeja, vodio administraciju: ispunjavao dokumente u njegovo ime, pa čak i falsificirao njegov potpis na pojedinim mjestima, onda kada je to bilo potrebno (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 3. 1926.). U to vrijeme Tkalčić je na sebe preuzeo preuzimanje Gavazzijeve plaće te polaganje novaca na knjižicu da bi Gavazzi mogao neometano boraviti u Pragu. U pismima je često izražavao bojazan da se novčane (ne)prilike ne odraze na Gavazzijevo krhko zdravlje:

„Tvoju plaću ulažem na knjižicu, no Ti nemoj odviše kajši stezati, jer moj dragi, bez zdravlja nema ništa. Radije skрати boravak u Pragu nego da i opet ‘đački’ stradaš pa ostatak dopusta povadi gdje u domaćem jeftinijem kraju“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 5. 2. 1926.).

46 „(...) da to blago za uvijek fiksiramo i konzerviramo kao dokumenat velike sposobnosti našega naroda, da dađe muzički izražaj svojim duševnim nastrojenjima, pa tako da pružimo gradiva za proučavanje njegove psihe, kao i prinos upoznavanju čovjeka u opće“ (Tkalčić 1922: 11).

47 „Članicama slavnog nam Gyneceja izvoli saopćiti naše srdačne pozdravlje uz primjedbu, da kao što je žena vječno neodgonetljiva zagonetka za muškarca tako su i ona dva priposlana nam rebusa nama dvojici ovdje nedokučiva premda ponešto naslućujemo duboke tajne. – lijep pozdrav direktoru kao i Tebi od Sabljaka Kao i od Mene!“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 30. 1. 1923.). Ovakav odnos prema ženama nipošto nije bio ograničen samo na analiziranu korespondenciju. Za više informacija vidi: Leček i Petrović Leš 2013: 307-341.

KORČULA (Dalmacija) 14-IX-1937.

Carissime!

U ugodnom razgovoru o svemu i svatekome a ponajviše o etnografskim stvarima sjećamo se Tebe i tvoje milostivosti pa Vas oboje najjuždačnije pozdravljamo. Živite na mnogoj! Potpisani diča žaše u vaše pravljice. Počrtao

Gospodin
 Dr. Milovan Gavazzi
 univ. prof.
 Zagreb
 Leonimirova 50.

mit besten Grüßen für die Bilder des Herrn
 a. Bogdan.

Foto Božić Korčula

KORČULA 15 KORČULA

1 DIN. JYFOCAABHJA JUGOSLAVIJA

Slika 3 i 4. Razglednica iz Korčule upućena Gavazziju 1937. godine (lice i naličje). Arhiva Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

U sljedećim godinama Tkalčićevo zdravlje postupno se počelo narušavati. Iz pisama je razvidno da je 1926., 1934. te 1936. godine zbog zdravstvenih razloga često boravio na Korčuli gdje mu je brat Juro imao kuću.⁴⁸ Ondje je adresirana nekolicina pisama u kojima ga je Gavazzi izvještavao o zbivanjima unutar struke i politici: npr. o aferi sa Zrinskim goblenima u Muzeju za umjetnost i obrt te sudskom procesu Ive Franića.⁴⁹ Sama Korčula na Tkalčića je djelovala izrazito eskapistički; ondje je odlazio uslijed zdravstvenih tegoba i iscrpljenosti poslom koji je s Bergerovom starošću sve više padao na njegova leđa kao muzejskog upravitelja. Korčulu u pismima stoga prikazuje kao skriveni arkadijski krajolik te često u detalje opisuje njezine ljepote: sunce, more, mirise ružmarina, borova i oleandra.⁵⁰ Posebno se referira na gastronomiju: svoju ljubav prema morskim delicijama (ribe, kamenice, jastozi...) i vinima (*Dingač, Grk*). Iz tih pisama progovara jedan drugačiji Tkalčić – smireniji, opušteniji i hedonistički raspoložen:

„Moje zdravlje tek zadnjih dana se popravilo tako, da sam se počeo napokon odmarati i oporavljati. ‘Vremena’ su divna sada ovdje unatoč povremenih jugova, bura i oluja. Za živce upravo kolosalno. Nema vrućine, ali sunce i more toplo, zrak uvijek neopisivo svjež kao i ribe, jastozi i kamenice, koje uživamo uz grka, dingača i uz druge spiritualne dakonije. O malim izletima po moru i kopnu bit će prilike usmeno razgovarati“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 10. 9. 1936.).

Učestalost korespondencije nakon 30-ih godina 20. stoljeća postupno se počela smanjivati. Među posljednja četiri pisma u korespondenciji tri su iz 1965. godine. Te godine razmjena pisama odvijala se iz Stubičkih toplica, gdje se Tkalčić nalazio na kraćoj rehabilitaciji usred prijeloma ruke u 83. godini života.⁵¹ U jednom od pisama Gavazzi mu zahvaljuje na čestitci povodom njegova 70. rođendana te ujedno potiče prijatelja da se aktivnije posveti brizi o vlastitom zdravlju:

„Nikako mi se ne sviđa, što iz karte vidimo, da još ne hodaš – to baš nije lijepo od Tebe; te godine, kad još nisi mogao hodati, imaš već vrlo daleko za sobom i nije baš jako pohvalno, da istom sada učiš hodati... Ali dok ovo pišem, nadam se, da su prvi koraci već učinjeni, makar i bolni – jer sve će to proći, samo treba vraškoga strpljenja – kako znam iz vlastite okoline.“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 16. 11. 1965.).

Svoje duboko poštovanje prema prijatelju Gavazzi je pokazao u više navrata. Povodom Tkalčićeva 70. rođendana objavio je kraći prilog u pripadajućem zborniku.⁵² Isto tako 1970. godine za potrebe *Enciklopedije Jugoslavije* napisao je biografsku natuknicu o Tkalčiću. U njegovoj privatnoj arhivi sačuvan je novinski isječak nastao u vrijeme Tkalčićeve smrti koji je Gavazzi označio i pohranio. Najveće poštovanje prema prijatelju iščitavamo iz Gavazzijevog nekrologa objavljenog u časopisu *Etnološka tribina* 1971. godine. Tekst nekrologa odudara od formalnog i sadržajnog stila kakvim su pisani tadašnji nekrolozi. Gavazzi, koji je uvijek prilično suzdržan i distanciran u nastupu i pisanju posebice ovakvih vrsta tekstova, progovara o Tkalčićevim ljudskim kvalitetama, koje zapravo predstavljaju bit i sadržaj njihova prijateljstva:

48 Prema informaciji dr. med. Vladimira Tkalčića.

49 O prijeporu vezanim uz goblene obitelji Zrinski vidi: Srša 2016: 61-79.

50 „Osvanula tako divna ‘bonazza’, kakove ove godine još ne doživjesmo. Mir, tišina, sunce, miris ružmarina, borova i oleandra a more ko ulje“ (HR-HDA-1029-7, kut. 93: 15. 9. 1936.).

51 Prema kazivanju doktora Vladimira Tkalčića ml., Tkalčićev prijelom ruke nastao je uslijed nesreće kada je na njega naletio tramvaj na uglu Frankopanske ulice.

52 Riječ je o *Tkalčićevom zborniku*. Vidi: Gavazzi 1958.

„Mnogo od toga ima se zahvaliti naravi i podrijetlu njegovu: po naravi nenametljiv, samokritičan i svjestan dometa svoga intelektualnoga kapaciteta, a po podrijetlu iz obitelji koja je dala i dva umjetnika muzičara (pijanista i čelista-skladatelja) a uz nazočnost i uzor svoga strica, prvaka povijesti Zagreba, Ivana Krs. Tkalčića, Vladimir Tkalčić gotovo je bio predodređen za ulogu, koju mu je sudbina namijenila – jednoga od pionira naše muzeologije, i arheološke i umjetničko-obrtne i etnografske“ (Gavazzi 1972: 136).

ZAKLJUČAK

Korespondencija između Vladimira Tkalčića i Milovana Gavazzija u istraživačkom smislu pruža niz novih uvida relevantnih za subdisciplinu povijest hrvatske etnologije i intelektualnu historiju. U ovom istraživanju, pisanom u obliku manje studije slučaja, cilj nam je bio ponuditi doprinos budućim istraživanjima intelektualnog djelovanja Vladimira Tkalčića. U metodološkom smislu rad je temeljen na istraživanju Tkalčićeve korespondencije s etnologom Milovanom Gavazzijem koju smo predstavili s obzirom na tri aspekta: etnografski, muzikološki te privatni. Analizirana pisma svjedoče o strukovnom angažmanu (etnografija, muzikologija...) obojice intelektualaca te progovaraju o odnosima moći unutar struke u međuratnom razdoblju. Pisma nude uvid u do sada slabo poznato razdoblje Gavazzijeva boravka na stipendiji u Pragu, kao i Tkalčićeva angažmana u poznatom sukobu Franić – Gavazzi. Pored navedenog, u radu je obrađen i muzikološki aspekt korespondencije. Muzikologija je, naime, bila jedno od područja koje je također uvelike povezivalo Gavazzija i Tkalčića kao intelektualce u profesionalnom i privatnom smislu. Samu korespondenciju zbog toga je bilo nemoguće u potpunosti odijeliti od privatnog i profesionalnog aspekta koji se zbog višegodišnjeg poznanstva i prijateljstva uvelike prelamaju.

Iz analiziranih pisama pored stručnog angažmana stoga prosijava i duboko prijateljstvo, poštovanje dvaju kolega koji dijele zajedničke životne nazore, ljubav prema struci, muzeologiji, etnologiji i glazbi. Pisma također doprinose i spoznavanju položaja intelektualaca u jednom od prijelomnih razdoblja hrvatske povijesti – međuratnog razdoblja. Riječ je o razdoblju obilježnom nacionalnim previranjima, političkim sukobima, razvojem kulture i građanskog društva u kontekstu Kraljevine Jugoslavije. Gavazzijeva i Tkalčićeva korespondencija stoga unosi *pogled odozdo* na život i svakodnevicu intelektualaca te na procese (pre)oblikovanja kulturnih politika 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća u vrijeme djelovanja HSS-a. Ovaj rad stoga smatramo uvodom za buduća istraživanja intelektualca Vladimira Tkalčića, posebice ako imamo na umu da se već iduće 2023. godine približava 140. obljetnica Tkalčićeva rođenja.

LITERATURA

- ANDRIOLO, Karin R. 1979. „Kulturkreislehre and the Austrian Mind“. *Man* 14/1: 133-144.
- BAKŠIĆ, Lucija. 2020. „Vizija budućnosti na tragu prošlosti – transferi političkih ideja na primjeru intelektualnog i revolucionarnog rada Augusta Cesarca“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 52/1: 207-222.
- BANAC, Ivo. 1988. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus.
- BARNARD, Alan. 2011. *Povijest i teorija antropologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- BEZIĆ, Jerko. 1996. „Die Musikethnologische Tätigkeit Milovan Gavazzis“. *Studia ethnologica Croatica* 7/8: 53-68.

- BLAŽEVIĆ, Zrinka. 2020. „Historija isprepletanja danas: teorijska polazišta i istraživačke perspektive“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 52/1: 15-36.
- BRECKMAN, Warren. 2013. „Intellectual History and the Interdisciplinary Ideal“. U: *Rethinking Modern European Intellectual History*. D. McMahon i S. Moyn, ur. Oxford: Oxford University Press, str. 275-293.
- BOURDIEU, Pierre. 2013. „Društveni uvjeti međunarodne cirkulacije ideja“. U: *Intelektualna historija*. B. Janković, ur. Zagreb: FF press, str. 112-123.
- BUŠIĆ, Katarina. 2009. „Salamon Berger i počeci izložbene djelatnosti zagrebačkog Etnografskog muzeja“. *Etnološka istraživanja* 14: 281-300.
- CERIBAŠIĆ, Najla. 2003. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- CLIFFORD, James. 1982. *Person and Myth: Maurice Leenhardt in the Melanesian World*. Durham i London: Duke University Press.
- DARNELL, Regna i Frederic W. GLEACH, ur. 2021. *Centering the Margins of Anthropology's History*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- FANUKO, Nenad. 2008. „Kulturni kapital i simbolička moć: tri aspekta Bourdieuove teorije ideologije“. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu* 57: 7-41.
- FRANIĆ, Ivo. 1936. *Reorganizovani Etnografski muzej u Zagrebu 1935. godine*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije.
- GAVAZZI, Milovan. 1928. „Kulturna analiza etnografije Hrvata“. *Narodna starina* 7/16: 115-144.
- GAVAZZI, Milovan. 1958. „Hoverlica“. U: *Tkalčičev zbornik: zbornik radova posvećen sedamdesetogodišnjici Vladimira Tkalčića*. Sv. 2. I. Bach, ur. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, str. 49-54.
- GAVAZZI, Milovan. 1972. „Vladimir Tkalčić, 30. IX 1883. – 12. XI 1971.“ *Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 3: 133-137.
- GJETVAJ, Nada, ur. 1989. *Etnografski muzej u Zagrebu*. Zagreb: Etnografski muzej.
- GOLDSTEIN, Ivo. 2008. *Hrvatska 1918-2008*. Zagreb: Novi liber.
- GRAMSCI, Antonio. 1973. *Problemi revolucije. Intelektualci i revolucija*. Beograd: Beogradske izdavačko-grafički zavod.
- GRKEŠ, Ivan. 2020a. *Od angažiranih do specifičnih intelektualaca. Etnolozi Milovan Gavazzi i Milenko Filipović u svjetlu intelektualne historije (1930.-1969.)*. Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffzg%3A2414> (pristup 10.2.2022.).
- GRKEŠ, Ivan. 2020b. „Pokušaj pokretanja središnje strukovne udruge jugoslavenskih etnologa u međuratnom razdoblju. Projekt Etnološkog društva u Beogradu prema korespondenciji Milovana Gavazzija i Milenka Filipovića“. *Studia ethnologica Croatica* 32: 183-207.
- GRKEŠ, Ivan i Tihana PETROVIĆ LEŠ. 2021. „Intellectual circle of Milovan Gavazzi and the Croatian ethnology in the period of 1945 to 1970“. *SIEF2021: Breaking the Rules: Power, Participation, Transgression*, <https://nomadit.co.uk/conference/sief2021/paper/59349> (pristup 10.2.2022.).
- GRKOVIĆ, Sanja. 2018. „Vladimir Tkalčić i fotografsko dokumentiranje baštine“. *Informatika museologica* 49: 110-119.
- HORVAT, Anđela. 1955. „Tkalčić i konzervatorski rad“. U: *Tkalčičev zbornik : zbornik radova posvećen sedamdesetogodišnjici Vladimira Tkalčića*. Sv. 1. I. Bach, ur. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, str. 209-216.
- HRVATSKO ETNOLOŠKO DRUŠTVO. 2021. „Tkalčičevo muzejsko poslanje kao temelj suvremenih muzejskih praksi“. Hrvatsko etnološko društvo online, 26. studenoga, <https://hrvatskoetnologodrustvo.hr/tkalcicevo-muzejsko-poslanje-kao-temelj-suvremenih-muzejskih-praksi/> (pristup 10.2.2022.).
- JANKOVIĆ, Branimir. 2013. „Prema historiji intelektualaca i intelektualnoj historiji“. U: *Intelektualna historija*. B. Janković, ur. Zagreb: FF press, str. 11-77.

- KARAULA, Željko. 2010. „Pismo Ive Franića Požežanina, ravnatelja Etnografskog muzeja u Zagrebu predsjedniku jugoslavenske vlade Milanu Stojadinoviću 1937. godine“. *Etnološka istraživanja* 15: 227-235.
- KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. 1998. „Zagreb i izgradnja spomenika kralju Tomislavu“. U: *Prvi hrvatski kralj Tomislav*. J. Bratulić i F. Mirošević, ur. Zagreb: Školska knjiga, str. 281-306.
- LEČEK, Suzana. 1995. „Između izvornog i novog. Seljačka sloga do 1929. godine.“ *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 18: 103-123.
- LEČEK, Suzana. 2005. *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- LEČEK, Suzana i Tihana PETROVIĆ LEŠ. 2010. *Znanost i svjetonazor. Etnologija i prosvjetna politika Banovine Hrvatske 1939.-1941.* Zagreb: Srednja Europa i Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- LEČEK, Suzana i Tihana PETROVIĆ LEŠ. 2011. „Država i znanost: jugoslavstvo na III. slavenskom kongresu geografa i etnografa 1930. godine.“ *Studia ethnologica Croatica* 23: 149-282.
- LEČEK, Suzana i Tihana PETROVIĆ LEŠ. 2013. „Tema žene u Matasovićevim istraživanjima“. U: *Josip Matasović i paradigma kulturne povijesti. Zbornik radova znanstvenog skupa*. S. Leček, ur. Zagreb: Hrvatski državni arhiv i Društvo za hrvatsku povjesnicu.
- LEČEK, Suzana i Tihana PETROVIĆ LEŠ. 2018. „Od sluškinje filologije do prijateljice povijesti: veze studija povijesti i studija etnologije od 1927. do danas“. U: *Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj: tradicija, današnje stanje, perspektive: povodom 140. godišnjice početka rada povijesnih katedri Sveučilišta u Zagrebu*. D. Agičić i B. Janković., ur. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 227-251.
- MATKOVIĆ, Hrvoje. 1998. *Povijest Jugoslavije (1918.-1992.): hrvatski pogled*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- MATKOVIĆ, Hrvoje. 1999. *Povijest Hrvatske seljačke stranke*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- McMAHON, Darrin i Samuel MOYN. 2014. „Introduction: Interim Intellectual History“. U: *Rethinking Modern European Intellectual History*. D. McMahon i S. Moyn, ur. Oxford: Oxford University Press, str. 3-12.
- MURAJ, Aleksandra. 1993. „Josip Matasović u svjetlu hrvatske etnologije“. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 23/16: 11-34.
- MURAJ, Aleksandra. 2001. „Tragom Antuna Jirouška: etnografija u kulturnim i inim praksama“. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 31: 35-46.
- PETROVIĆ LEŠ, Tihana. 2018. „Intelektualni krug Milovana Gavazzija: dopisivanje s kolegama iz Slovenije na primjeru prepiske s Angelosom Bašem od 1960. do 1973. godine“. *Studia ethnologica Croatica* 30: 95-119.
- PETROVIĆ LEŠ, Tihana. 2022. „Povijest Odsjeka“. *Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju*, <https://etno.ffzg.unizg.hr/odsjek/povijest-odsjeka/> (pristup 10.2.2022.).
- PLETENAC, Tomislav. 2000. *Odnos etnologije i politike: polemika Franić-Gavazzi*. Magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- POTKONJAK, Sanja. 2004. „Vid Vuletić Vukasović i spasiljska etnologija“. *Studia ethnologica Croatica* 16: 111-139.
- RABINOW, Paul. 1983. „Facts are a Word of God: An Essey Review of James Clifford's Person and Myth: Maurice Leenhardt in the Melanesian World“. U: *Observes Observed: Essays on Ethnographic Fieldwork*. G. W. Stocking Jr., ur. Madison: University of Wisconsin Press, str. 196-208.
- RAUTER PLANČIĆ, Biserka, ur. 2002. *Maksimilijan Vanka: retrospektivna izložba*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.
- SRŠA, Ivan. 2016. „Stari grad Čakovec (1791.-1948.)“. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 49: 61-78.
- STIPANČEVIĆ, Mario. 2016. „Podzemna Hrvatska Ive Franića Požežanina“. *Gordogan* 14: 177-193.

SUNARA, Sagita Mirjam. 2012. „Rekonstrukcija postava prve restauratorske izložbe u Hrvatskoj“. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36: 35-46.

SUNARA, Sagita Mirjam. 2017. „Djelovanje restauratorske radionice Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu pod vodstvom Zvonimira Wyroubala (1942. – 1947.)“. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 41/42: 21-33.

Izvori

Stipančević, Mario. 2007. Osobni fond Milovana Gavazzija, HR-HDA-1029. Analitički inventar. Zagreb: Hrvatski državni arhiv (rkp).

HR-HDA-1029-7. Osobni fond Milovan Gavazzi. Korespondencija, kut. 93: Tkalčić, Vladimir.

HR-HDA-512-Etnografski muzej, opći spisi.

Arhiva Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

„Biljac“. 2022. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7665> (pristup 20.2.2022.).

„Bratanić, Branimir“. 2022. Hrvatski biografski leksikon. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2718> (pristup 10.2.2022.).

„Jiroušek, Antun“. 2022. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29183> (pristup 10.2.2022.).

„Jiroušek, Antun“. 2022. *Hrvatski biografski leksikon*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8673> (pristup 10.2.2022.).

„Tkalčić, Juro“. 2022. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61531> (pristup 10.2.2022.).

ŠUTE, Ivica. 2019. *Hrvatska povijest 1918.-1941.* Zagreb: Leykam international.

TKALČIĆ, Vladimir. 1922. „Spasavajmo naše narodno muzičko blago“. *Sveta Cecilija: smotra za crkvenu glazbu sa glazbenim prilogom* 1: 10-13.

ŽUPANOVIĆ, Lovro. 1976. „Prinos Milovana Gavazzija hrvatskoj glazbenoj znanosti (uz njegov 80. rođendan)“. *Sveta Cecilija: časopis za duhovnu glazbu* 46: 99-104.

„Kuba, Ludvik“. 2022. *Hrvatski biografski leksikon*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10763> (pristup 10.2.2022.).

„Mandl, Dragutin“. 2022. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38581> (pristup 15.2.2022.).

„Marković, Tomo“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39036> (pristup 10.2.2022.).

„Šenoa, Branko“. 2022. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59444> (pristup 10.2.2022.).

„Uno Taavi Sirelius“. Wikipedia. https://fi.wikipedia.org/wiki/U._T._Sirelius (pristup 10.2.2022.).